

Dorovský, Ivan

Národnostní otázka v programech komunistických stran balkánských zemí

In: *Padesát vítězných let : sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 93-107

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126214>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

NÁRODNOSTNÍ OTÁZKA V PROGRAMECH KOMUNISTICKÝCH STRAN BALKÁNSKÝCH ZEMÍ

IVAN DOROVSKÝ

Lid balkánských zemí sdílel zvláště v období tureckého panství stejný nebo podobný historický osud. Časté války Rakouska a Ruska s Tureckem v 17. a v 18. století vyvolávaly naděje na osvobození. Národnosti Balkánu zpočátku věřily, že se osvobodí za pomoci zvenčí (vnitřní podmínky dozrály později), hlavně z Ruska nebo Francie.

Po francouzské revoluci 1789 vystoupil řecký básník a revolucionář Rigas Fereos (1757—1797) s programem společného boje lidu balkánských zemí proti turecké nadvládě. Stal se tak prvním propagátorem balkánské jednoty v rámci federace. Jeho myšlenky zůstaly živé i v průběhu 19. století, kdy se objevila celá řada dalších řeckých, srbských i jiných plánů spolupráce balkánských národů.

Ruská revolučně demokratická ideologie přešla, jak známo, také do národně osvobozeneckého hnutí na Balkáně. Jejimi nositeli byli L. Karavelov, Ž. Žujović, Ch. Botev, Sv. Marković a jiní revoluční demokraté. Jejich federalizační plány jsou v literatuře známy. Koncem 19. století vypracoval podrobný federalizační program řecký socialista Pavlos (Paul) Argyriadis, který dále rozvíjel myšlenky R. Fereose. Počátkem 20. století pak sociálně demokratické, později komunistické hnutí na Balkáně navázalo na řecké, srbské a bulharské pokrokové federalizační myšlenky. Ideje balkánské federace se postupně dostávaly do programů komunistických stran balkánských zemí, které se zrodily pod vlivem Velké říjnové revoluce.

Ustavující sjezd Řecké socialistické dělnické strany (17.—23. listopadu 1918) pojal do memoranda k zahraničním otázkám též balkánské otázky. Navrhoval mj. poskytnout úplné svobody obyvatelstvu Kypru, Lymnu, Samothraki, Dodekanesu a severního Epiru tak, aby si samo určilo svůj další osud, přetvořit existující stát ve federaci, „složenou z autonomních vilajetů demokraticky organizovaných tak, aby národnosti Anatolie dostaly autonomii a aby mohly vstoupit do balkánské demokratické federace“. Sjezd mohl konstatovat dvě skutečnosti: 1. že vliv velmocí na Balkáně je usnadněn tím, že Balkán je rozdělen na mnoho malých státeků, v nichž bují šovinismus a militarismus; 2. že vzhledem k smíšenému zastoupení obyvatelstva je stanovení národních hranic nemožné. Sjezd se vyslovil pro společný boj a za sjednocení v balkánské demokratické federaci. Jako začátek budoucí federace ustavující sjezd ŘSDS navrhoval uskutečnit poštovní, telegrafní a celní unii. Sjezd rovněž požadoval svolání balkánského socialistického dělnického sjezdu, na kterém by se domluvil společný a závazný postup a na němž by bylo znovu vytvořeno Balkánské socialistické byro.¹

¹ Pokud není uvedeno jinak, materiály k činnosti KSŘ čerpám z vydaných dokumentů: *To kommunistiko komma tis Elladas, episima kimená*, sv. I., b. m., 1964, sv. II., b. m., *To kommunistiko komma tis Elladas 1931—1952*, b. m., 1953.

V předvolebním programu k obecním volbám (14. listopadu 1920) poukázala strana na nutnost spolupráce se všemi národy Balkánu a Podunají. Objevuje se zároveň nový pojem – Balkánská sovětská republika, který se o rok později vyskytuje v rezolucích z celostátní porady strany jako Sovětská komunistická republika balkánských národů. Sblížení a sbratření balkánských národů měla napomáhat především Balkánská komunistická federace, jejímž předsedou byl tenkrát Vasil Kolarov. „Jedinou zárukou míru na Balkáně je vytrvalý a rozhodný boj balkánského proletariátu a rolnických mas proti vládnoucím buržoazním stranám... a vytvoření Balkánské federativní republiky dělnicko-rolnických vlád v zemích Balkánu“.

Řecká socialistická strana, početně ještě velmi slabá, řešila vnitřní krizi ve straně, svůj vztah k rolnickým masám a ke Komunistické internacionále i problém maloasijských přistěhovalců. Na základě Lausannské smlouvy (22. listopadu 1922 – 24. července 1923) došlo k výměně asi jednoho a půl miliónu řeckého obyvatelstva v Malé Asii za asi 280 tisíc Turků, žijících v Řecku. Toto řecké obyvatelstvo tehdejší vláda umístila do Makedonie a Thessalie, aniž zde zajistila slušné podmínky k životu.

Období od roku 1918 do roku 1924 je charakterizováno hledáním způsobů a cest k soužití balkánských národů. Ještě na počátku roku 1924 razila ŘSDS(k) heslo sovětské dělnicko-rolnické republiky nebo prostě mluvila o vytvoření dělnicko-rolnické vlády.

Také Komunistická strana Jugoslávie ve svém prvním období (1919 až 1923) neměla vypracován národnostní program. V dokumentech I. sjezdu KSJ se hovoří o „národním státě se širokou samosprávnou oblastí, krajů“. Nikoliv tedy o státu různých národů nebo národností, nýbrž o jednotném národě ve státě.

Ani na II. sjezdu (tzv. Vukovarském), který se konal v polovině roku 1920, KS Jugoslávie nebyla schopna vidět základní sociální otázky, k nimž patřila agrární a národnostní otázka. Strana naopak i nadále podporovala „národní jednotu“. Do národnostně heterogenní Jugoslávie však vstoupily národy, které podle Tita třináct století žily v různých sociálních, politických, ekonomických a kulturních podmínkách a pod různými vlivy.²

V zájmu zajištění „čistoty třídního boje“ Sima Marković tvrdil, že „národnostní boje odvádějí pozornost proletariátu od sociálních a třídních otázek“. Národnostní boje prý „vytvářejí iluze o harmonii zájmů buržoazie a proletariátu jednoho a téhož národa“, což prý „brzdí proces třídní diference“.³ Navrhoval proto ústavní řešení národnostní otázky vycházející z toho, že prý Charváti a Slovinci chtějí pouze právo na sebeurčení v rámci existujícího státu.⁴ „Řešení národnostní otázky lze redukovat v tomto případě na vnitřní uspořádání státu. V tomto směru existují, jak známo, tři základní názory: centralismus, federalismus a autonomismus. První názor zastávají hlavně Srbové, druhý Charváti a třetí Slovinci“.⁵ Marković přitom odmítá konfederaci a federaci a přijímá autonomii jako nejlepší řešení. V tom se v zásadě shoduje s Bauerovými návrhy. O národnostní otáz-

² V. kongres KPJ, Bělehrad 1949, str. 20. Viz též K. Miljovski, *Makedonskoto prašanje vo nacionalnata programa na KPJ* (1919–1937), Skopje 1962, str. 36.

³ S. Marković, *Nacionalno pitanje u svetlosti marksizma*, Bělehrad 1923, str. 35; srov. K. Miljovski, cit. dílo, str. 40.

⁴ Tamtéž, str. 116.

⁵ Tamtéž, str. 119.

ce v Jugoslávii diskutoval s Markovičem také J. V. Stalin. Poprvé v jugoslávské komisi Exekutivy Komunistické internacionály 30. března 1925, podruhé v tisku.⁶ Markovičovy názory kritizoval také Manuilskij v referátě na V. kongresu Komunistické internacionály.⁷

Teprve III. zemská konference KS Jugoslávie koncem roku 1923 přistoupila k vypracování agrárního programu a pochopila složitost národnostní problematiky. Konference uložila straně vypracovat také národnostní program a bojovat za zajištění práva každého národa na sebeurčení. Revidovala Markovičovy názory o ústavním řešení národnostní otázky a začala razit heslo federace dělnicko-rolnických republik.

Rezoluce Nezávislé dělnické strany Jugoslávie (která byla po zákazu KS Jugoslávie jedinou legální dělnickou stranou v Jugoslávii) sice kategoricky zdůrazňovala právo každého národa na sebeurčení až do odtržení, netvrdila však, že odtržení je vždycky nejúčelnější. Naopak naznačovala také jiné řešení, totiž „dobrovolné federativní (svazové) státní sjednocení jako nejvhodnější formu hospodářského a kulturního rozvoje jak celku, tak i jednotlivých částí“.⁸

Komunistická strana Jugoslávie jako první na Balkáně vypracovala konkrétní národnostní program. Nebyl to sice ještě program důsledného marxisticko-leninského řešení národnostní problematiky v Jugoslávii, prověřoval však (podobně jako v řadách ostatních balkánských komunistických stran) internacionalismus komunistů. Jugoslávští komunisté se tenkrát domnívali, že heslo sebeurčení bez práva na odtržení ztrácí svůj obsah. „Tím, že strana přiznala právo národů na odtržení, udělala první velký krok proti odtržení“, tvrdí Miljovski.⁹

V souladu s dokumenty Komunistické internacionály zaujala KS Jugoslávie stanovisko také k makedonské národnostní otázce. „... dělníci a rolníci balkánských zemí mají bezprostřední zájem na úspěchu boje makedonského a thráckého lidu, neboť jedině vytvořením autonomní Makedonie a Thrákie a jejich sjednocením s ostatními balkánskými zeměmi ve federativní balkánskou republiku bude obnoven provždy mír mezi balkánskými národy, budou vytvořeny podmínky pro jejich hospodářský rozvoj a bude zajištěna jejich existence a jejich politická nezávislost“.¹⁰ Hodnocení situace makedonského a thráckého obyvatelstva, které KS Jugoslávie provedla koncem roku 1923, bylo shodné se stanoviskem KS Řecka.

V rezoluci III. sjezdu Komunistické strany Řecka (26. listopadu–3. prosince 1924) k situaci ve straně kritizovaly se mj. chyby vedení, které nebylo schopno při vytváření jednotné fronty zorganizovat a zmobilizovat masy. Ústřední výbor byl ostře kritizován za to, že usnesení Balkánské komunistické federace o národnostní otázce neuvedl v život, že neučinil nic pro to, aby byli členové ideologicky připraveni zaujímat k ní správná stanoviska. „Heslo nezávislé Makedonie a Thrákie nebylo důsledně prosazováno“, praví se v rezoluci, „k sjednocení revolučního hnutí chudých rolníků a národné revolučního hnutí národností.“

⁶ I. D. Levin, *Nacionalnyj vopros v poslevojennoj Evrope*. Moskva 1934, str. 131.

⁷ Čas. Bolševik, čís. 11–12, červen 1925.

⁸ *Istorijski arhiv KPJ*, sv. II., Bělehrad 1949, str. 71.

⁹ K. Miljovski, cit. dílo, str. 58.

¹⁰ *Istorijski arhiv KPJ*, sv. II., str. 75; K. Miljovski, cit. dílo, str. 60.

Řecká socialistická dělnická strana (komunisté) poprvé zařadila na pořad jednání nejvyššího stranického orgánu národnostní otázku a přijala k ní rezoluci, v níž se mj. říká, že „kapitalismus vládnoucího národa politicky utiskuje národnostní menšiny a zbavuje je všech práv (jazyk, náboženství, školy atd.)“, že „provádí politiku násilného odnárodňování, aby udusila odpor utlačovaných národností...“ „**Na Balkáně**“, praví se dále v rezoluci, „kde vládnoucí buržoazie každého státu utlačuje mnohé jiné národnosti, podpora boje těchto národností ze strany KS Řecka má dnes mimořádný význam pro sociální revoluci“.

Poslední války na Balkáně (balkánské války, I. světová válka) a mírové smlouvy, které po nich následovaly, nejenže nevyřešily, nýbrž naopak ještě více zkomplikovaly národnostní otázku v Makedonii a Thrákii. Národy obou těchto zemí byly přivedeny k hospodářské katastrofě a nakonec rozděleny mezi Srbsko, Bulharsko, Řecko a Turecko. Dělo se tak v souladu s politickou a vojenskou silou každého z uvedených válčících států.

Domníváme se, že charakteristika politické situace na Balkáně, kterou provedl III. sjezd Řecké socialistické dělnické strany (komunisté) byla správná.

Řecká komunistická strana, ač početně ještě slabá, byla první stranou v dějinách Řecka, která ukázala na národnostní problémy v zemi a která odhalila skutečné záměry vládnoucí buržoazie. Hesla řecké buržoazie o „osvobození porobených bratří“ znamenala ve skutečnosti uvržení části Makedonie a Thrákie, které měla pod svou správou, do jha hospodářského vykořisťování a politického a národnostního útlaku. Její dobrodružná a imperialistická politika v Malé Asii skončila výměnou obyvatelstva, které umístila na různých místech Makedonie a Thrákie, „aby je tak použila k násilnému pořečtení těchto oblastí a k upevnění své vlády...“.

Podobně jako KS Jugoslávie také KS Řecka viděla konečné vyřešení národnostních otázek na Balkáně v proletářské revoluci. „Tato situace vyžaduje“, psalo se v rezoluci řeckých komunistů k národnostní otázce, „aby se makedonská a thrácká otázka staly společnou a nejdůležitější otázkou, za niž musí KSŘ bojovat společně s bratrskými stranami Balkánu pod vedením Balkánské komunistické federace, za její vyřešení v duchu vyvolání proletářské revoluce na Balkáně. Sjezd uznává, že hesla ‚jednotná a nezávislá Makedonie‘ a ‚jednotná a nezávislá Thrákie‘, která přijala 6. a 7. konference Balkánské komunistické federace, jsou zcela správná a vpravdě revoluční.“

III. sjezd Řecké komunistické strany odmítl hesla autonomie rozdělené Makedonie a Thrákie v hranicích buržoazních států, které uměle vytvořila Sévreská mírová smlouva a ostatní imperialistické smlouvy; označil je jako oportunistická.

Podmínkou úspěchu revolučního boje makedonského a thráckého lidu, zdůraznil sjezd, je dohoda a společný postup s dělníky a rolníky ostatních balkánských zemí. K tomuto účelu si KS Řecka kladla za úkol vytvořit se všemi revolučními organizacemi Makedonie a Thrákie jednotnou frontu. Rečtí dělníci a rolníci měli bojovat spolu s makedonskými a thráckými pracujícími proti národnostnímu útlaku a „za sjednocení všech pracujících Balkánu v Balkánské federaci“. Boj za nezávislost Makedonie a Thrákie a za vytvoření federace balkánských států považovala strana za prvořadý

9/ Josef Kubíček,
Žně, dřevorez, 1917.

právě proto, že byl spjat se svržením balkánské buržoazie a s vytlačení evropského imperialismu z Balkánu.

Hesly o nezávislosti Makedonie a Thrákie usilovala strana získat na svou stranu masu těchto oblastí. Situace však právě v těchto oblastech byla specifická. Usadily se v nich desítky tisíc nových obyvatel nejrůznějších vrstev, kteří sem přišli z Turecka. Mezi přistěhovalci a slovanským obyvatelstvem v Makedonii docházelo mnohdy k ostrým střetnutím. Pro stranu se vytvořila velmi složitá situace. Řečtí maloasijské přistěhovalci se ocitli v nových třídě politických a národnostních podmínkách. Těžko chápali a akceptovali heslo nezávislé a jednotné Makedonie a Thrákie. Aby sladila zájmy národností v Makedonii a Thrákii se zájmy přistěhovalců, strana navrhovala zřídit v budoucí svobodné a nezávislé Makedonii přistěhovalcecké výbory, které by rozdělily velké turecké, klášterní, soukromé a státní zemědělské usedlosti chudým rolníkům-přistěhovalcům.

Také národnostní program KS Jugoslávie předpokládal, že boj za nezávislost Makedonie a Thrákie povedou především makedonští a thráčtí dělníci a rolníci, kteří spolu s dělníky a rolníky ostatních balkánských zemí zajistí vytvoření dělnicko-rolnické vlády v nezávislé Makedonii a nezávislé Thrákii.¹¹

Národnostní program KS Jugoslávie i KS Řecka se v následujícím roce setkal se silnou opozicí nejen v táboře buržoazních stran, nýbrž i uvnitř vlastní strany. Stále ještě převládaly různé sociálně demokratické, reformistické nebo pacifistické názory. Strany musely překonávat silný vliv buržoazní ideologie — šovinismus, který byl šířen na školách, prostřednictvím tisku, v armádě, v kostelích, v učebnicích dějepisu, etnografie i literatury. Boj byl tím složitější, že buržoazní ideologie se postupně měnila v „národní“ ideologii, to znamená, že ideologie jedné třídy se přetvářela v ideologii celého národa apod.

Představitelé opozice uvnitř KS Jugoslávie (např. Života Milojković aj.) se domnívali, že v Jugoslávii žije trojjediný národ, vytvořený ze Srbů, Charvátů a Slovinců. Makedonské Slovany považovali za Srby. Uvnitř KS Jugoslávie probíhala ostrá diskuse také o tom, zda se národnostní otázka dá vyřešit v rámci kapitalismu. Stranická opozice se domnívala, že v Jugoslávii vlivem ekonomického rozvoje a hospodářské závislosti dochází k „přetavování“, k přerůstání Srbů, Charvátů a Slovinců v jeden národ, kdežto strana ve svých dokumentech naopak tvrdila, že diferenační proces se dále zůstává.¹²

Četné Leninovy stati o národnostní otázce měly pozitivní vliv také na KS Jugoslávie a nutily ji vypracovat marxistickou národnostní politiku. Kromě toho se Komunistická internacionála několikrát přímo angažovala v osvětlení národnostní otázky v Jugoslávii. Poprvé rezolucí IV. kongresu Komunistické internacionály o jugoslávské otázce (listopad 1922), podruhé na V. kongresu Komunistické internacionály v červenci 1924, v jehož rezoluci se praví, že „obecné heslo o právu národů na sebeurčení, které vyhlásila KS Jugoslávie, musí být vyjádřeno ve formě práva na odtržení Charvátska, Slovinska a Makedonie od Jugoslávie a na to, aby jejich ná-

¹¹ Tamtéž, str. 77.

¹² Tamtéž, str. 341.

rody vytvořily nezávislé republiky“.¹³ Rezoluce však jednak byla příliš obecná, jednak spojovala právo na sebeurčení s povinností odtrhnout se.

Balkánská komunistická federace, opírajíc se o rezoluce V. kongresu Komunistické internacionály, přijala začátkem září 1924 rezoluci o situaci na Balkáně, v níž vytyčovala úkoly pro komunistické strany Jugoslávie, Řecka a Bulharska v národnostní otázce. Rezoluce upozorňovala KS Řecka, že „by bylo hrubou chybou, kdyby zanedbávala národní revoluční hnutí, které na Balkáně hraje důležitou úlohu“ a ukládala bulharské komunistické straně „pokračovat v činnosti za vymanění národně osvobozenec- kých organizací od vlivu vládnoucí kapitalistické bandy“. Pokud jde o řeckou a bulharskou komunistickou stranu, byla rezoluce Balkánské komunistické federace příliš obecná. Konkrétnější byla rezoluce, pokud jde o KS Jugo- slávie.

Další konkretizaci a rozpracování národnostního programu a ostatních klíčových problémů provedla KS Jugoslávie na svém III. sjezdu v červnu 1926 ve Vídni. Sjezd věnoval pozornost především národnostní a agrární otázce. Zdůraznil nutnost vypracovat samostatnou národnostní politiku, která by přesvědčila dělníky a rolníky utlačovaných národností, že strana je důsledným vůdcem národně osvobozenec- kého boje. Upozorňoval stranu, aby „v národnostní otázce nesetrvávala pouze na abstraktní propagaci práva na sebeurčení až do odtržení, nýbrž aby se aktivně účastnila každodenního boje proti konkrétním případům národnostního útlač- ků (zákaz užívat mateřský jazyk, omezená politická a občanská práva apod.), aby usilovala o vymanění mas utlačovaných národů z vlivu buržoazních stran“.

Pokud jde o makedonskou národnostní otázku, sjezd upozornil na roz- klad makedonské revoluční organizace (VMRO) a na její postupnou pro- měnu v nástroj velkobulharské reakce. Podobně jako KS Řecka, jak uvi- díme dále, navrhoval sjezd vytvořit stranické frakce v národně osvobozenec- kých organizacích a nadhodil též myšlenku o vytvoření sjednocené make- donské revoluční organizace.

Období od III. mimořádného sjezdu (konec listopadu – začátek pro- since 1924) do července 1925 charakterizoval výkonný výbor KS Řecka jako dobu „ostrého boje kolem makedonské otázky“. 29. září 1924 pode- psali zástupci Řecka a Bulharska ve Společnosti národů protokol o „ochraně bulharských menšin v Řecku“. Třebaže protokol byl nakonec odmítnut řeckým parlamentem (2. února 1925), ukazoval nejen na aktuál- nost národnostní otázky v Řecku, nýbrž znamenal také oficiální uznání existence slovanské makedonské menšiny v Řecku. Útoky řecké vládnoucí buržoazie se proto soustředily nejen proti protokolu o menšinách, ale také proti heslům strany o nezávislé Makedonii a Thrákii.

Řecká komunistická strana od počátku usilovala o komplexní národ- nostní program zahrnující nejen Makedonii a Thrákii. Jak jsme již uvedli, heslo nezávislé Makedonie a nezávislé Thrákie se setkalo se silným odpo- rem nejen řecké, ale též srbské a bulharské buržoazie. Heslo nezávislosti Thrákie (východní i západní) vyžadovalo další konkretizaci. Bez získání desítek tisíc přistěhovalců a turecké menšiny nebyla by možná jeho rea-

¹³ Tamtéž, str. 421.

lizace. Přistěhovalci však v té době byli pod silným vlivem buržoazní ideologie a národnostní politiku strany v těchto oblastech nepodporovali.

Do národnostní problematiky řadila strana také Dodekaneské ostrovy a Kypr, vystupovala proti anglickému imperialismu a italské fašistické plutokracii, neboť se snažily zbavit lid na těchto ostrovech svobody a práv. Požadavek Kyperské národní rady o připojení Kypru k mateřské zemi, tj. k Řecku, anglický parlament začátkem ledna 1925 zamítl.

Situace v Řecku i v řecké komunistické straně byla v letech 1925—1930 velmi složitá. V únoru 1925 zahájila reakční Michalakopulosova vláda masové represálie proti KS Řecka a obvinila její členy z velezrady, neboť požadovali „nezávislou Makedonii a Thrákii“.

Řecká vládnoucí buržoazie se obávala sílicího revolučního hnutí, zvláště velké nebezpečí pro sebe spatřovala v národnostním programu strany. Od začátku roku 1926 zavedl se na řeckých školách nový vyučovací předmět Jak bojovat proti komunismu. Pangalosoza diktatura zahájila sérii procesů. Nejprve s 12 členy Soluňské organizace KS Řecka, kteří v tzv. procesu autonomistů byli odsouzeni k 12—18 letům vězení. Pak postavila před soud předsedu strany a jiné vedoucí funkcionáře (P. Pulipulos, S. Maximos aj.) a obvinila je z velezrady, protože, jak jsme již poznamenali, prosazovali heslo „jednotné a nezávislé Makedonie a Thrákie“.

Uvedli jsme již, že III. mimořádný sjezd KS Řecka v roce 1924 schválil hlavní zásady své politiky v národnostní otázce. V průběhu následujících necelých tří let se strana dopustila jistých chyb jak v obecné taktice, tak i v praktické realizaci své národnostní politiky. Stranická opozice využila těchto nedostatků k tomu, aby žádala revizi usnesení III. mimořádného sjezdu strany o národnostní otázce. Poukazovala hlavně na to, že nelze ještě mluvit o makedonském a thráckém národu.

III. řádný sjezd KS Řecka, který se sešel v březnu 1927, věnoval proto národnostní otázce značnou pozornost. Konstatoval, že „názory těch soudruhů, kteří navrhuji upustit od hesla ‚jednotné a nezávislé Makedonie a Thrákie‘, opírají se o důvody druhořadého významu“. Sjezd obhájil základní linii strany v národnostní otázce a v tezích k bezprostředním úkolům strany zdůraznil, že „východiskem pro určení bolševické linie v každém konkrétním případě musí být, zda existuje v daném státě útlak národnostních menšin a jakým způsobem může strana vést tyto utlačované národnosti spolu s dělnickou třídou do boje proti vládnoucí buržoazii utlačujícího národa“.

Komunistická internacionála i Balkánská komunistická federace vycházejíce z toho, že v letech 1923—1924 existovala na Balkáně bezprostřední revoluční situace, vyhlásily heslo nezávislé Makedonie a nezávislé Thrákie. Bylo to v souladu s principem práva na sebeurčení utlačovaných národností až do jejich odtržení od existujícího státního útvaru. Heslo nezávislé Makedonie a Thrákie vyjadřovalo v dané situaci také linii KS Řecka v národnostní otázce. Bylo jedním z kontrétních hesel, které mělo pomoci získat revoluční síly utlačovaných národností, žijící v Makedonii a Thrákii, rozdělené mezi čtyři státy, do boje proti buržoazii utlačujícího národa a na stranu proletariátu balkánských zemí“. Ostatně heslo nezávislé Makedonie a Thrákie se v té době jevilo jako nejlepší prostředek boje proti imperialistickým aspiracím Srbska a Bulharska.

III. řádný sjezd řeckých komunistů kriticky zhodnotil způsob uplatňování hesla nezávislé Makedonie a Thrákie. Za chybné označil to, že heslo se po roce 1924 stalo středem činnosti strany, i skutečnost, že strana naopak ve své předvolební činnosti v roce 1925 heslo nezávislé Makedonie a Thrákie zamlčela. Přestože v roce 1927 neexistovala bezprostřední revoluční situace, strana potvrdila správnost své politiky vůči Makedonii a Thrákii. Změnila pouze taktiku v jejím uplatňování. Konkretizovala ji a přizpůsobila daným objektivním podmínkám.

Ve straně probíhal ostrý názorový boj: Mnozí členové byli pod značným vlivem nacionalistické a šovinistické propagandy řecké buržoazie. Proti národnostnímu programu strany vystupoval např. bývalý ústřední tajemník KS Řecka Th. Apostolidis a bývalý šéfredaktor stranického listu Rizospastis Ioannis Kordatos. Sjezd proto odsoudil jejich postoje jako neslučitelné s rezolucí V. kongresu Komunistické internacionály a tedy jako antikomunistické. Centristické názory, hlásající dvojí nebezpečí, zprava i zleva, objevily se v řecké komunistické straně poprvé na podzim roku 1926 a v čele centristů stáli S. Maximos, K. Sklaros a T. Chainoglu. Boj za očistu strany, za její bolševizaci a masový charakter pokračoval.

Situace v Řecku i na Balkáně vůbec byla neustěšená. Vládnoucí buržoazie si nepřestala dělat nároky na území v Malé Asii a v Thrákii. Bulharsko-řecké vztahy byly nevyjasněné, ve stycích se Srbskem došlo k roztržce a k přerušení styků, nadále trval řecko-turecký ozbrojený mír a rumunsko-bulharské neshody kolem Dobrudže. Na Balkáně se nepřestaly křížovat zájmy evropských imperialistických států (závislost řecké buržoazie na Anglii, Jugoslávii a Rumunsku na Francii, Albánii na Itálii apod.).

Komunistická strana Řecka, věrna zásadám Kominterny, neustoupila od svého národnostního programu ani v době ostrého boje s opozičními skupinami uvnitř strany a zesílených útoků řecké šovinistické a nacionalistické buržoazie. Nepřestala kritizovat „reformistický eunuchismus“ v otázce jednotné a nezávislé Makedonie, vystupovat proti frakčním skupinám, které byly výsledkem nedůsledné národnostní politiky.¹⁴

Zostřující se rozpory mezi řeckou a jugoslávskou buržoazií v otázce ovládnutí soluňského přístavu a železniční trati Gevgelie—Soluň i pumové výbuchy přívrženců Protogerova, agentů bulharského šovinismu a italského fašismu, nutily řecké komunisty volit správnou taktiku v národnostní politice. Právě proti vzájemným střetnutím balkánské vládnoucí buržoazie hájila KS Řecka heslo nezávislé a jednotné Makedonie paralelně s heslem balkánské federace dělnicko-rolnických republik.

VI. kongres Komunistické internacionály, který se sešel ve druhé polovině července 1928, potvrdil ve svém programu zásadu práva národů na sebeurčení včetně práva na odtržení. VI. kongres Komunistické internacionály zároveň upozorňoval na nebezpečí války proti SSSR. Směrnice Kominterny o přerůstání osvobozeneckých hnutí v partyzánskou a pak v občanskou válku nemohly však odpovídat skutečným vnitřně politickým poměrům v balkánských zemích. Neboť v období částečné stabilizace

¹⁴ Plénium ÚV KS Řecka z 15.—18. února 1928 schválilo rezoluci politbyra z 5. ledna 1928 o politice strany v makedonské otázce a o frakčních skupinách, které se v jejím důsledku vytvořily. Tento dokument však v dosud vydaných materiálech KSŘ chybí.

kapitalismu paralelně s některými úspěchy komunistických stran na Balkáně rostly také útoky vládnoucí buržoazie proti nim. S procesem bolševizace a s úsilím o získání mas sílily také represálie. V Bulharsku nadále silil Cankovův bílý teror. Dělnické a rolnické masy v Rumunsku, Jugoslávii, Bulharsku, Albánii a Řecku i utlačované národnosti v Besarábii, Charvátsku, Makedonii, Thrákii a jinde strádaly pod jhem kapitalistů, feudálů a dynastických vlád, které byly závislé na anglo-francouzském imperialismu a italském fašismu.

Řecko zůstávalo i nadále polokoloniální, zaostalou agrární zemí, v níž ještě přežívaly zbytky feudalismu. Jeho národní hospodářství bylo závislé na americkém a anglickém finančním kapitálu. Anglo-francouzská politika na Balkáně záměrně zostřovala rozpory mezi Itálií a Jugoslávií, mezi Jugoslávií a Řeckem a mezi Bulharskem a Řeckem. Vyvolané rozpory i smlouvy mezi Řeckem a Rumunskem a Řeckem a Itálií měly podpořit jednotnou imperialistickou frontu proti SSSR.

Při tom všem je až obdivuhodné, s jakou důsledností hájila Komunistická strana Řecka svůj národnostní program, schválený na III. mimořádném sjezdu v roce 1924. Jak dovedla čelit nejen útokům buržoazie, ale i sjednocené opozici uvnitř strany. IV. sjezd KS Řecka ve dnech 10.—15. prosince 1928 pokračoval v procesu bolševizace a rozešel se s pravičáckými, likvidátorskými a centristickými skupinami. Rozpracoval a dále zkonkretizoval národnostní politiku strany.

Do svého národnostního programu pojala strana řeckých komunistů také obhajobu práv národnostních menšin — židovské a arménské. Sjezd zdůraznil ve svých dokumentech, že principiálně správná národnostní politika „musí být těsně spjata s každodenní podporou boje národností a národnostních menšin“ proti konkrétním formám vykořisťování a národnostního útlaku. Souběžně s tím usilovala strana také o systematickou činnost mezi pracujícími masami řeckých přesídlenců.

Avšak národnostní program i konečné cíle, které strana viděla ve vytvoření Balkánské federace dělnicko-rolnických sovětských republik, zůstávaly pouze v proklamativních heslech. Nejednotná strana, zmítaná vnitřními krizemi, nemohla přistoupit ke konkrétním akcím. Proto se svolání Exekutivy Komunistické internacionály dotýkalo také národnostní otázky v Řecku a vytýkalo řecké komunistické straně, že „zůstala daleko od revolučního národně osvobozeneckého boje národů, které jsou Řeky utlačovány“. Strana podle správného hodnocení Exekutivy Komunistické internacionály nedovedla široce a systematicky vysvětlit svým členům i širokým masám lidu program Komunistické internacionály v národnostní otázce. Nevzala do rukou a organizačně neupevnila obrovské sympatie, které si komunistické hnutí postupně získávalo mezi utlačovanými národnostmi (Makedonci, Turky, Albánci, Židy), což buržoazie využila ve svůj prospěch a proti straně.

Rok 1929 byl, jak známo, rokem průmyslové a agrární krize, která se vyvíjela v rámci všeobecné krize kapitalismu. V Evropě vypukla nejdříve v Polsku, potom v Rumunsku a v balkánských zemích a postupně se rozšířila na všechny kapitalistické státy. Zároveň však začátkem roku 1929 začala nová vlna zastrahování v Bulharsku; nastoupila monarchistická diktatura v Srbsku a byly schváleny zvláštní zákony v Maďarsku. Hospodářská krize zasáhla také Řecko. Pracující lid se pozvedl do boje na obranu

svých ohrožených životních zájmů. Výrazně se rozvinulo stávkové hnutí.

Venizelosova vláda, aby si upevnila svou moc, navrhla parlamentu koncem března 1929 přijetí zákona o podpoře společenského řádu. V povolání politbyra KS Řecka z poloviny května 1929 odsoudila všechny navrhované zvláštní zákony. Postavila se rovněž proti smlouvě s Jugoslávií o využití Soluně. 18. března 1929 byly podepsány protokoly uvedené řecko-jugoslávské smlouvy o odstoupení svobodného pásma v Soluni. Toto řecko-jugoslávské sblížení, stejně jako promyšlené spojení řecko-bulharských železnic, aby bylo umožněno rychlejší spojení s rumunským hlavním městem k přepravě vojenského materiálu, pomáhalo vytvářet balkánskou protisovětskou frontu.

Na plénu ústředního výboru v červnu 1929 přistoupila řecká komunistická strana k dalšímu rozpracování a upřesnění usnesení IV. sjezdu. Poukázala na tendence řecké buržoazie k dobovačným válkám (východní Thrákie, území Malé Asie), které tvořily součást anglo-francouzského plánu jednotné protisovětské fronty.

V druhé polovině roku 1929 a začátkem roku 1930 nastal nový revoluční rozmach a silný odklon mas doleva. K revolučnímu rozmachu proletariátu došlo také v ostatních zemích Balkánského poloostrova. Vyvstávala proto nezbytnost koordinované činnosti komunistických stran balkánských zemí. Zdá se však, že Balkánská komunistická federace se nestala organizátorkou společných akcí balkánského proletariátu, rolnictva a utlačovaných národností v Řecku, Charvátsku a jinde.

V rezoluci k charakteru revoluce v Řecku, otištěné 16. dubna 1930, se pravilo, že Řecko už není polokoloniální zemí, nýbrž že svou hospodářskou strukturou vykazuje znaky mírného hospodářského rozvoje. Jeho ekonomika je však zcela závislá na cizím kapitálu. Nová charakteristika mění všechna dosavadní hodnocení strany v hospodářské oblasti. Ale nejen to. Poprvé dochází k jistému obratu nebo k revizi národnostního programu: „Národnostní otázka (Makedonie-Thrákie)“, praví se v rezoluci, „jako hlavné mezibalkánská otázka (otázka balkánských zemí – ID) nehraje důležitou úlohu v Řecku, protože jde o poměrně malý počet utlačovaných národností“.

Práce strany však zaostávala nejen v praktickém provádění a vysvětlování národnostní politiky. Celkově zaostávala za úkoly doby, nedostatečně organizovala a vedla boj dělníků a rolníků za jejich základní hospodářská práva a životní požadavky. Podceňovala nebezpečí fašismu a postupný nástup fašistické diktatury v Řecku a nedovedla organizovat antifašistické výbory. Třebaže do jisté míry viděla postupnou fašizaci země, neučinila žádná praktická opatření k odhalení značného počtu fašistických organizací a spolků, řízených a podporovaných vládou. Tyto organizace a spolky prováděly praktickou likvidaci národnostního, „neřeckého“ obyvatelstva v Makedonii, Thrákii, v Epiru a jinde a organizovaly pogromy proti židovské menšině, hlavně v Soluni. Kritika činnosti strany, kterou provedla Exekutiva Komunistické internacionály ve své výzvě k řeckým komunistům z listopadu 1931, byla proto správná.

Vlády v kapitalistických státech hledaly východisko z hospodářské krize mj. v případě války za nové rozdělení kolonií a sfér vlivu. Versailleský systém se začal pomalu rozpadat. Mnohé poražené státy začaly vystupovat proti statu quo. Vpád Japonska do Mandžuska vytvořil ohnisko války na

Dádném východě. Druhé ohnisko války se vytvořilo ve střední Evropě příchodem Hitlera k moci.

Ústřední výbor KS Řecka na svém 5. plenárním zasedání v prosinci 1932 konstatoval, že se zostřují rozpory mezi balkánskými státy a mezi francouzsko-italským imperialismem o nadvládu na Balkáně a ve Středo-zemí, což vyvolává bezprostřední nebezpečí války za znovurozdělení Makedonie, Thrákie, Albánie, Dobrudže atd. Zvláště Francie usilovala o upevnění protisovětského bloku na Balkáně a intervencí proti SSSR chtěla řešit rozpory mezi balkánskými státy.

V souvislosti s otázkou revize smluv došlo k zostření vztahů mezi Bulharskem a Jugoslávií a mezi Bulharskem a Řeckem. Fašistické a šovinistické projevy řecké reakce byly stále častější. Řecká Tsaldarisova vláda, podporovaná všemi buržoazními stranami, uzavřela s Tureckem válečnou smlouvu, aby mohla lépe uspokojit své imperialistické aspirace na Balkáně na úkor Jugoslávie, Bulharska a Albánie. Nestabilita republikánského režimu vedla k rychlému přesunu doprava. Nemohly mu zabránit ani dva pokusy republikánských důstojníků o převrat v letech 1933–1935. Je zajímavé, že Tsaldaris usiloval o sblížení s italskou politikou a snažil se o blok Řecka, Turecka, Bulharska a Albánie pod vedením italského imperialismu proti Malé dohodě, aniž by se tím samozřejmě odstranily existující rozpory mezi Řeckem a Bulharskem a mezi Řeckem a Albánií.

Komunistická strana Řecka viděla hrozbu nové války, a proto vyzývala k vytvoření jednotné lidové fronty již v polovině roku 1933.

5. plénum ústředního výboru z prosince 1932 muselo konstatovat, že boj strany za požadavky národnostních menšin „prakticky nezaznamenal žádný pokrok, přestože hospodářské vydírání mas národnostních menšin, žijících v podmínkách neslýchaného teroru a všestranného útisku ze strany státu a fašistických hord, tyto masy revolucionizuje a vytváří pro stranu nejpriznivější podmínky k činnosti, která by vedla k výsledkům“.

O rok později (12. listopadu 1933) obracela se strana ve svém manifestu k makedonským, židovským a tureckým pracujícím a vyzývala je, aby se postavili proti připravované válce. Řecká buržoazie, pravilo se v manifestu, chce získat válkou nová území, především „srbskou a bulharskou Makedonii a Thrákií“. O totéž usilují Bulharsko a Srbsko, které chtějí zabrat Makedonii pod řeckou správou, Soluň a Thrákií. „Židé, Bulhaři, Makedonci a Turci v naší zemi jsou našimi bratry“ — říkalo se v manifestu k řeckým pracujícím.

Z iniciativy Balkánské komunistické federace začalo vedení KS Řecka už v polovině roku 1933 usilovat o vytvoření politické národnostní organizace (Makedonci, Turci, Židé, Arumuni) v řecké části Makedonie. Po předběžných jednáních se zástupci uvedených národností a národnostních menšin byl v březnu 1934 vytvořen ústřední výbor. Organizace nesla název Vnitřní makedonská revoluční organizace (VMRO) — sjednocená, měla své sídlo v Soluni a v jejím čele stál člen ÚV Komunistické strany Řecka Makedonec Andrej Cipov.¹⁵ K rozvoji činnosti sjednocené VMRO v Řecku však bohužel nedošlo.

¹⁵ *Autobiografija na A. Cipov*. Archiv na Makedonija. Fond Archiva na SNOF. Viz též P. Rakovski, *Makedonskoto nacionalno prašanje niz politikata na KP na Grcija*, Glasnik na Institutot za nacionalna istorija, roč. XII, čís. 3, Skopje 1968, str. 106.

Charakteristická a velmi zajímavá byla diskuse o národnostní problematice na 5. sjezdu strany v březnu 1934. Delegát ze západní Makedonie K. Vermitis např. prohlásil, že kromě shora vyhlášeného hesla o jednotné a nezávislé Makedonii nečinila strana v této otázce nic. Podle jeho názoru by neměla pro stranu existovat národnostní otázka v Makedonii, neboť se Makedonci už počítali. Udivuje, že delegát ze západní Makedonie, kde se zachovalo kompaktní makedonské slovánské obyvatelstvo, mluvil o národnostní problematice jen na základě vnější, formální stránky věci. V matrikách totiž byli všichni makedonští Slované vedeni jako Řekové. Jiná národnost než řecká se neuváděla. Měli dokonce počítaná jména a příjmení.

Avšak přes takové názory KS Řecka od svého teoreticky propracovaného národnostního programu neustoupila. V rezolucích 5. sjezdu se pravilo, že strana musí „rozhodně bojovat proti velkořeckému nacionalismu“ a musí vychovávat řecké rolníky a dělníky v duchu internacionalismu. Sjezd zdůraznil, že si strana „musí získat důvěru“ národnostních menšin.¹⁶

V letech 1934–1935 mnohé evropské komunistické strany přeorientovaly svůj národnostní program nebo jej přizpůsobily novým podmínkám. Vytýčilo se heslo lidové fronty. Ještě před VII. kongresem Komunistické internacionály v polovině roku 1935, který jednal též o nové strategii a taktice v národnostní otázce, 3. plenární zasedání ÚV Řecké komunistické strany změnilo své stanovisko v národnostní otázce. Místo práva na sebeurčení až do odtržení vytyčilo heslo úplné rovnoprávnosti pro národnostní menšiny. Poznamenejme, že VII. kongres Komunistické internacionály heslo sebeurčení až do odtržení ponechal v platnosti i nadále.

Změnu národnostního programu podrobně vysvětlila Řecká komunistická strana na svém 6. sjezdu v prosinci 1935: „Tato změna“, pravilo se v usnesení, „neznamená zřeknutí se marxisticko-leninského principu sebeurčení národnostních menšin... Obyvatelstvo řecké části Makedonie je dnes ve své většině řecké a marxisticko-leninský princip sebeurčení vyžaduje, aby v dnešních podmínkách bylo staré heslo změněno“.¹⁷

Celých jedenáct let razila Řecká komunistická strana heslo jednotné a nezávislé Makedonie a Thrákie, neboť považovala Makedonii za zeměpisný a etnický celek, okupovaný buržoazií tří sousedních států. Tím se strana otevřeně stavěla proti politice řecké nacionalistické buržoazie, která považovala tuto část Makedonie za odvěkou součást řecké vlasti. Nyní strana upouštěla od přiznávání práv na sebeurčení až do odtržení makedonskému národu jako celku (ve všech třech částech Makedonie) a také od hesla federace balkánských republik. Avšak makedonské národnostní menšině (nikoliv národu) přiznávala právo na rovnoprávnost v rámci existujícího nebo i budoucího řeckého státu. Nová národnostní politika strany tak vycházela vstříc přistěhovalcům, pro jejichž nové domovy si řecká vláda vybrala nikoli náhodou právě Makedonii.

Nedá se však říci, jak to tvrdí někteří makedonští nacionalisté, že svou novou politikou Komunistická strana Řecka přestala uznávat makedonský národ. Ve výkladu ke stanovisku úplné rovnoprávnosti národnostním men-

¹⁶ *To kommunistiko komma tis Elladas 1931–1952*, b. m., 1953, str. 57.

¹⁷ Tamtéž, str. 74.

šinám 6. sjezd strany konstatoval: „Strana nepřestává prohlašovat, že definitivně a s konečnou platností bude makedonská otázka vyřešena bratrsky po vítězství sovětské moci na Balkáně, která anuluje nečestné smlouvy o výměně obyvatelstva a přijme veškerá praktická opatření k tomu, aby vymazala jejich imperialistické křivdy. Jistě jen tehdy se makedonský národ plně obrodí“.¹⁸

Levicové síly v Řecku rostly. Silil také vliv řeckých komunistů. Proti nim se soustředily všechny konzervativní síly a šovinistická buržoazie. Podporovaly ultrareakční Roajalistickou unii generála Metaxase, který krvavě potlačil květnovou všeobecnou stávkou v Soluni v roce 1936 (30 zabitých, 400 raněných) a 4. srpna téhož roku nastolil v zemi fašistickou diktaturu.

Komunistická strana Řecka těsně před nástupem Metaxase k moci hájila makedonskou národnostní menšinu před terorem a denacionalizací. Komunistický poslanec za soluňskou volební oblast Stilianos Sklavenas ve svém vystoupení v Národním shromáždění 27. dubna 1936 prohlásil, že vláda ve svých programových prohlášeních ignoruje poskytnutí úplné rovnoprávnosti národnostním menšinám, které žijí v Řecku. „Ten, kdo prošel Makedonií“, pravil Sklavenas, „zvláště pak těmi provinciemi, které jsou obydleny kompaktní masou Makedonců, pochopí mimořádný útisk, který je tu prováděn. Je jim zakázáno mít své školy a užívat makedonského jazyka a svých obyčejů. Tato situace nutí makedonské obyvatelstvo organizovat se a vést boj za získání těchto práv, která my nemůžeme nehájit... Jelikož výměna obyvatelstva, která byla provedena proti vůli národů, změnila etnické složení Makedonie a řecké obyvatelstvo tvoří dnes většinu jejího obyvatelstva, žádáme úplnou rovnoprávnost pro Makedonce. Ponecháváme si právo po převzetí moci napravit v míru a v bratrské spolupráci s ostatními balkánskými národy křivdy poválečných smluv. Chcete-li mít právo žádat, aby veškerý makedonský lid prolil krev při obraně severních hranic, musíte mu především zajistit práva, která jsou mu dnes násilně odpirána“.¹⁹

Pětileté období (1936–1941) Metaxasovy fašistické diktatury bylo poznamenáno nejkrutějšími útoky velkořecké šovinistické buržoazie proti makedonskému lidu. 28. října 1940 vtrhla italská fašistická vojska do Řecka. Řecko však kapitulovalo až po vpádu německé hitlerovské armády 6. dubna 1941. Dobytím Kréty dne 1. června 1941 byla okupace země dokončena. Začíná nové těžké období pro řecký i makedonský lid. V nových podmínkách se rodí i nový vztah Řecké komunistické strany k makedonskému slovan-skému obyvatelstvu v Řecku.

Komunistická strana Jugoslávie konkretizovala svůj národnostní program na IV. sjezdu v roce 1928 v Drážďanech. Rostoucí nespokojenost

¹⁸ *Pente chronia agones 1931–1936*, b. m., 1936, str. 375–390; viz též *Saranta chronia tu kommunistiku kommatos tis Elladas*, b. m., 1964, str. 426–427; viz též *To kommunistiko komma tis Elladas, episima kimená*, sv. IV., b. m., 1968, str. 296–297; viz též T. Simovski, *Makedonskoto nacionalno prašanje niz politikata na KPG vo tekot na NOB*, Glasnik na Institutot za nacionalna istorija, roč. XIV, Skopje 1970, čís. 2–3, str. 26.

¹⁹ Čas. Rizospastis, orgán ÚV KS Řecka, ze dne 28. dubna 1936, str. 3.

a aktivizace utlačovaných národů vyžadovaly, aby se do čela národnostního hnutí postavila strana a aby je vedla. Sjezd ukázal na odnárodňovací politiku srbské buržoazie v Makedonii. Postavil se rovněž proti VMRO, jejíž vůdcové Protogerov a později Michailov se stali zřejmými nástroji bulharské kontrarevoluční buržoazie.

Avšak tvrzení sjezdového usnesení, že národnostní hnutí v Jugoslávii vstupuje do nové fáze, neboť prý eliminuje buržoazii a přetváří se v hnutí pracujícího lidu (čímž se myslelo především na Makedonii), bylo přehnané a neodpovídalo zcela objektivní skutečnosti. Sjezd přecenil organizační jednotu, politickou zralost i třídní samostatnost makedonské buržoazie.

Heslo jednotné a nezávislé Makedonie, které vytyčovaly KS Jugoslávie a KS Řecka, předpokládalo přinejmenším rozpad Jugoslávie, Řecka a Bulharska. Takový maximalistický program však neodpovídal ani stupni uvědomění pracujících a utlačovaných národností, ani konkrétním vnitřním a zahraničně politickým podmínkám.

Nepríznivá mezinárodní situace, která se vytvořila nástupem Hitlera k moci, nutila Komunistickou internacionálu hledat účinné metody boje komunistických stran proti imperialismu a proti šovinismu vládnoucí buržoazie. V samotné Jugoslávii zesílila činnost charvátských Paveličových ustašoviců a makedonských teroristů. KS Jugoslávie jednala o národnostní otázce jak na IV. zemské konferenci v prosinci 1934, tak i později na plénech ÚV. Slovanské obyvatelstvo Makedonie už strana chápala jako samostatný jihoslovanský národ. KS Jugoslávie se rozhodla vytvořit samostatné komunistické strany národů Jugoslávie.²⁰ KS Charvátska a KS Slovinska byly vytvořeny ještě před válkou, Makedonská komunistická strana teprve v březnu 1943.

IV. zemská konference KS Jugoslávie nadále trvala na stanovisku, že „národy mají právo na sebeurčení až do odtržení“. Prohlásila, že podpoří úsilí Charvátů, Slovinců, Makedonců a Černohorců o dosažení tohoto práva.²¹ Avšak v hesle o odtržení neviděla už nejlepší způsob vyřešení národnostní problematiky. Nejlepší realizaci hesla o právu všech utlačovaných národů na sebeurčení až do odtržení spatřovala KS Jugoslávie ve vytvoření dělnicko-rolnické sovětské republiky, což předpokládalo – jak jsme se již zmínili – proletářskou revoluci ve všech balkánských zemích současně.²²

Na rozdíl od všech předcházejících stranických materiálů k národnostní problematice nemluví se už v rezoluci IV. konference KS Jugoslávie o balkánské federaci. Heslo balkánské federace bylo o několik měsíců později zaměněno jiným, reálnějším heslem federace jugoslávské.

Nástup fašismu a vytváření lidové fronty nutilo také KS Jugoslávie hledat novou orientaci v názorech na národnostní otázku. VII. kongres Komunistické internacionály poukázal na nebezpečí fašismu a vytyčil taktiku lidové fronty. Třebaže kongres neustoupil od hesla o právu národů na sebeurčení, nabádal komunistické strany, aby přizpůsobily svůj národnostní program nové mezinárodní i vnitřní situaci. Chtěla-li strana vytvářet lidovou frontu a získat do ní stoupence ostatních stran a odbo-

²⁰ *Istorijski arhiv na KPJ*, sv. II., Bělehrad 1949, str. 231.

²¹ Tamtéž, str. 264.

²² Tamtéž, str. 226.

rových organizací, nemohla klást jako podmínku dohody uznání nezávislého Charvátska a Slovinska nebo sovětské moci apod.²³ KS Jugoslávie proto vystoupila s novým heslem o rovnoprávnosti národů Jugoslávie, což znamenalo, že trvá na zachování integrity tohoto již vytvořeného státního útvaru. Netrvala už na odtržení utlačovaných národů a nespojovala vyřešení národnostní otázky s vítězstvím sovětské moci na Balkáně.

Změna orientace strany v nazírání na národnostní otázku byla vynucena nebezpečím fašismu, který usiloval využít národnostní hnutí pro své záměry. Ostatně malé samostatné státy by se nemohly rychle hospodářsky rozvíjet a byly by stejně hospodářsky závislé na silnějších státech. Proto jejich právo na nezávislost v rámci Jugoslávie mohlo být realizováno jinými formami (autonomií, federací, konfederací), čímž by se zajistil i rychlejší a všestranný rozvoj všech národů v rámci daného státu.

Národnostní program KS Jugoslávie na počátku druhé poloviny třicátých let se opíral také o stanovisko Exekutivy Komunistické internacionály z června 1936, kterým se jí doporučovala federativní demokratická republika s autonomním statutem pro všechny národnosti. Toto heslo odpovídalo skutečné politické situaci a vnitřním vztahům v Jugoslávii. Přitom KS Jugoslávie nikdy neustoupila od svého cílového požadavku, tj. od socialistické revoluce na Balkáně jako podmínky konečného vyřešení národnostní otázky a úplné rovnoprávnosti národů.

Frakční roztržičnost v nejvyšším orgánu i v členských řadách však trvala nadále. Teprve nástup nového vedení v roce 1937 v čele s Josipem Brozem-Titem stranu v poměrně krátké době ideově a organizačně sjednotil. 6. dubna 1941 byla Jugoslávie napadena hitlerovským Německem. KS Jugoslávie se postavila do čela národně osvobozeneckého boje. Antifašistický výbor národního osvobození Jugoslávie jako nejvyšší orgán země vyřešil pak národnostní otázku na nových základech jugoslávské federace.

---

²³ Tamtéž, str. 367.

